

Hideg ősz

borzongnak a fűvek és minden őszi lesz
a sétálóra halk konok hang szól siess
félelmes ősz csobog szétárad és beléd foly
valami félelem a tél előtti téboly
az országutakon nem jársz te már vidáman
örömeid ime elmerülnek a nyárban
riadva futnak el kik tegnap erre voltak
a detektív idő fékez és igazoltat
csólakó lett a nyár bújik a csöpp meleggel
lábunk nyomán az ősz árvizét leled reggel
holnap lehull a hó a vízre könnyű jég nő
csak a szemed ragyog e barna tűzű ékkő

Várad Szabolcs

Perl György versei mellé

Nem tudom eldönteni, mikor is láttam először Petri Györgyöt. Általános iskolás koromban, 1949 és '56 között jobbára nagyanyámnál laktam a Bajvívó utcában, nem túl messze az ő Batthyány utcai lakásuktól. Egyszer – ahogy ezt megírtam a *Holmiban*¹ – fölbukkant egy nagyon szép lány valahonnan a távolabbi környékről. „A nagyobb fiúk körüldöntgák, [...] de még mi kisebbek is csatlakoztunk a menethez, amikor kísértük hazafelé, a Görgey, de talán már inkább Varsányi Irén utcán, majd amikor hazaért és még ácsorogtunk egy darabig a kapu előtt, egyszer csak ott termett egy csapat sötét kinézetű bennszülött, és közölték, hogy beverik a pofánkat, ha még egyszer meglátnak a környéken. Csábító elgondolni, hogy talán nem is a Varsányin mentünk, hanem a Csalogány vagy esetleg a Hattyú utcán, ami a Batthyányban folytatódik, mert ez esetben akár Petri Gyuri is ott lehetett a felségterületét szigorúan védendő bandában. Elvileg Fodor Géza is, de róla valahogy kevésbé tudom elképzelni.”

A szerkesztőségben megjelenés előtt minden kézirat körbejárt, és ennek nyomán ide be kellett illesztenem egy lábjegyzetet: „Most értesülök (éppen Fodor Gézától), hogy Gyuri úgy tízéves koráig igen félnék, neurotikus gyerek volt, a nagypapája kísérte mindenhol, és ha másik gyerek közeledett hozzájuk, elkergette. Hogy beállt volna bármilyen bandába, az később sem lett volna jellemző rá. Maradjunk tehát annyiban, hogy nem laktunk messze egymástól.”

Csakhogy most újra elolvastam, amit Petri Pap Máriának mondott el Gézáról és magáról: „Mi öt éves korunk óta ismerjük egymást, de egész 14 éves koromig nem

¹ Várad Szabolcs–Várad Éva: *Buda-morzsák gyerekkoromból, húgom lábjegyzeteivel*, Holmi, 2005/9.

nagyon vettünk tudomást egymásról, sőt inkább, mondhatni, én nem kedveltem a Gézát, mert ugyan valahogy folyton felbukkant a grundon, de inkább a grund környékén, az úttest másik oldalán. Úrigyerekesebb jelenség volt, mint én, meg nem nagyon vett részt ezekben a fiús játékokban. 8-9 évesek lehettünk, és akkor a Géza nagyon rövid ideig teniszezni járt. Én meg futballoztam. Ebben osztálykülönbség volt. Én akkor benne voltam részben a grundbeli gyerekfalkában, később a Medve utcában az osztály-futballcsapatban olyan félig befogadottként, de valahogy én éltem ezt a kicsit vadabb, fiús életet. Verekedtem, bár az eredmény inkább az volt, hogy engem vertek. De Géza kihúzódott ebből.”

Így aztán mégsem lehetetlen, hogy nem Váci Mihály lakásán találkoztunk legelőször 1961-ben. Ahogy az esetleges utcai találkozás kis híján verekezésbe torkollt, ez a kétségtelen megismerkedés sem a feltétlen rokonszenv emlékét hagyta maga után. Magamnak ezt írtam fel, a verseit még nem ismerve [akkoriban vezettem hébe-hóba naplót]: „Meglátogattuk [Papp, azaz Sumonyi] Zolival a Váci Mihályt a lakásán. Ott volt továbbá egy Petri György nevű ifjú költő, aki már megjelent egy ízben az *ÉS*-ben. Alapjában véve olyan, mint egy tisztességes dilettánsnak lennie illik: szerkesztőségekben cselleng, nem győzi csodálni és elemezni magát, hogy ti. Ő költő és különlegesség, ámbátor van benne legalább valami vállalkozó kedv, ha igaz, amiket mesél, csavarog és ismerkedik, megszáll öreg parasztoknál vidéken, és meginterjúvolja őket a szövetkezetéről.”

Szóba került az új Vas István-kötet az angliai útról szóló versekkel, és Petri csodálkozott, hogy Vas, akinek mégiscsak volt köze a munkásmozgalomhoz, mennyire érzéketlen ezekben a versekben az osztályharc jelenlegi állása iránt. Hazafelé menet aztán hosszan magyarázta, hogyan készül összeegyeztetni a marxizmust a freudizmussal. Jóval később ezt írta erről a találkozásunkról *El nem küldött levél* című versében:

Emlékszel? „Ojvé, mekkora fasz!”
 – gondolhattad rólam, amikor V. M.-től jövet
 a Ferenc József [Szabadság] híd felé haladtunkban
 szóvá tettem V. I. londoni
 verseiben a tőkés társadalom
 ellentmondásainak kinemdomborodását. Istenem!
 Hatvanvalahányban; utóbb alaposan
 [gyökeresen, tövestül – mondhatni]
 leszámoltam ezzel a korszakkal.

Ahogy általános iskolásként egymás közelében laktunk, gimnazistaként párhuzamosan működtünk egy dologban. Mind a ketten szerkesztői és szerzői voltunk az iskola irodalmi folyóiratának. És a két szerkesztőség aztán, legalábbis részben, az egyetemen összeért. A *Toldy* szerkesztői közül Fodor Géza és Petri, a József Attila Gimnázium *Május* című lapjától pedig Bence György az ELTE tudományos diákkörének hangadóí lettek, én meg hozzájuk csapódtam, inkább barátilag, mint tudományosan, és némi késéssel, mert esti tagozaton kezdtem az egyetemem.

A Bajvívó utcában a grundon mi, úgy emlékszem, nemigen verekedtünk. Én biztos nem. És még ennél is kevésbé jutott volna eszembe gimnazistaként, hogy a vidéket járjam a szövetkezetesítés körülményeit felderítendő. Bence Gyuri tett ugyan lépéseket, hogy polgári dekadenciámat a marxizmus irányába terelje, és egyáltalán, a ködös-fátyolos merengésből lerángasson a konkrétabb valóság talajára, de ha ma elolvasom az akkori verseimet, csak a *Nyugat* verseléstechnikájának eminens elsajátítását látom bennük méltányolhatónak. Ám van itt még valami. Latinos osztályba jártam, és életemben először a gimnáziumban fordítottam verset, mégpedig egy Horatiust és tízvalahány sort Vergiliusból. Aztán vagy 25 év múlva nagyszerű kollégám az Európa Könyvkiadónál, Zsolt Angéla rávette, hogy csináljak meg néhány verset az általa szerkesztett Horatius-kötetbe a Lyra Mundi sorozatban. Ha ehhez még hozzáveszem a saját *Horác* című versemet, és azt, hogy Vas István a *Ne mondj le semmiről* című antológiában a verseimhez írt bevezetésében visszatérést érzelt „a latin lírának legsajátabb hatásához, a mondattan művészetéhez”, akkor megint csak földeregg egy párhuzamosság. Talán nem délibáb. Kőrösi Imre Horatius kapcsán hozott össze bennünket egy előadásában a Magyar Ókortudományi Konferencián 2004-ben, leginkább a spleen jegyében.² Két híres Petri-vers rögtön eszébe juthat mindenkinek: a *Horatiusi* és a *Horatiusnak rossz napja van*. De amikor Petrinek a saját nevében volt nagyon rossz, sötéten látó napja, akkor is Horatiust idézte: „Már Horatius is megmondta: »Carpe diem!« / Vagyis: éljünk egyik napról a másikra. / Jövő nincs.” [A *Dunánál*] Vagy van jövő, de milyen? Ezt az *Ó, Leuconoé* című vers részletezi, szelídebb, ősziesebb iróniával. Nem így a másik leuconoés vers, a *Viturbius Acer fennmaradt verse*. Ebben jelenik meg Horatius a legközvetlenebbül, egyúttal a legmaibbra átfordítva. „Velem, veled: mi lesz? / Nem kérdezni, nem beszélni. / Igyuk meg a sört / a favedrekben satnyán élőlő / tuják alatt.” [Az jut eszembe, de csak zárójelben, hogy vajon nem innen vettem-e én is az anakronisztikus ötletet, hogy vodkás poharat emeljek Flaccus egészségére?]

„Míg az ember a styxi révbe jut” – zárul a *Horatiusi*. És még három másik versben is találkozunk a Styxszel. Sőt, van egy negyedik is, megnevezetlenül: „sötétebb folyam sodra vár”. Hacsak nem a Léthére gondolt ezúttal, mert az is szerepel két versében. Az antik világ fogalomkincse mintha ott fészkelne költői zsigereiben. A már fiatalon is a halálra készülővel Persephoneia incselkedik. Ariadne ígérte neki, hogy kiveteti e hovátlan világból. A rendszer iránti undor később Élektra monológjában robban ki belőle. Korábban, lágyabb hangfekvésben, a halni készülő Petronius jelenetét idézi fel Sienkiewicz regényéből, „azt a nemes / időhúzást, amellyel egy korszak / viszszanéz; nézegeti magát. / Mint aki a hülő vízben hever, / s a kád dugóját még nem húzza ki.” Testi romlását Catullus képében jeleníti meg. És amikor a váltott rendszerből is végleg kiábrándul, a *Kívül* című versben ezt az önképét örökíti ránk: „Ovidius a *Tomaji*-ban. Ül a söre mellett, / olvas, körmöl, elmélkedik, bambul.”

Hogy a gyökerek milyen mélyre nyúlnak, azt most látom csak, olvasgatva Perl György II. b. osztályos tanuló verseit a Toldy Ferenc Gimnázium lapjában.³ Az első mindjárt

2 Az *öreg csontnak rossz napja van*. Megjelent: *Kalligram*, 2006. november–december.

3 *Toldy*, I. évf. 1. szám, 1960. január. Szerkeszti a KISZ keretében működő szerkesztőbizottság: Sztrókay Kálmán, Perl György, Fodor Géza. A tanári kar részéről felelős: Freisinger Ernő. Ára 1 Ft.

a római birodalom korába visz, hexameterben. Két sor ugyan rövidebb egy lábbal [parányi repedés, anyaghiba], a hang egyneműbb, mint az irónia fényeivel később átszínezett, érett Petri-hang, de az ókori téma alól már itt is kihallik valami kényelmetlenül személyes: „ó, de bizonytalanul élünk mi e sasszemű fényben”. Olyannyira kényelmetlenül, hogy Vajda István a harmadik béből a *Toldy* második számában jónak látta dühödt gúnyversben reagálni rá. „Hörgő mellemből / zuhogva bugyog a szó. / Vért köpök, szenvedek. / Esik a hó... // Köhögő konzulok / könnyű testük szárnyán / modernül repkednek szerte. // Zörgő papír agyamon ül. / A szívem megdobbán, / a szívem kihül. // Hogy? Kihül? Kívül, vagy belül?” Stb.

Vajda István zavarosnak ítélte a verset, nem értette, miről szól. És felbőszítette, hogy nem érti. A másik verset ugyanebben a számban, a súlyosabbat, úgy tetszik, senki sem értette, de nem is vette észre senki, legalábbis az illetékesek közül, hogy nem érti. Különben aligha jelenhetett volna meg.⁴ Arról szól, hogy a Hódság nevű bácskai községben, ahol azelőtt békében élt és gazdálkodott együtt zsidó, magyar, sváb, a barátságot a germán hatalomvágy elsöpörte. „A zsidók elmentek Germániába halottan, / a többiek elmenekültek.” De száznyolcvan ártatlan ember ott maradt. A versből nem, csak Petri későbbi kommentárjából tudjuk, hogy svábok voltak, akik azt hitték, nincs mitől félniük, mert nem voltak volksbundisták. Rájuk tört azonban tizenkét szerb katona, ez viszont benne van a versben [csetnikek? kommunista partizánok? az utóbbi a valószínűbb], és belelőtték mindet a velük megásatott gödörbe.⁵

Iszonyat rázza leglelkét a testnek,
a bélpoklosok tánca megujjul,
a meggyilkolt s a gyilkos szégyenkeznek,
perc, mikor a hal a folyóba ful,
mert a sikló hullámok feldobálják
s lent kiveti a megzavart világ,
zengés zavarja most a holtak álmát
és mérget izzad gyáván a virág.

Tűz!

Hol vannak azóta a holtak,
és hol vannak a gyilkosok,
idő homályán bújdokolnak,
vagy eltemették a romok.
Mindegy! A vért lemosni nincs sav,
el kell tüntetni a sötét
vöröslő foltos vásznat, mint a
tüntető jelző szövetét.

A vers 1959 júliusában íródott. Költője ez év decemberében lesz 16 éves.

4 Freisinger tanár úr valószínűleg értette, de szemet hunyt. Fodor Géza mellett ő látta és segítette legközelebről Petri költői fejlődését ebben az időben.

5 Csak azt nem tudom, hogy ez megtörténhetett-e 1943-ban, nem elírás-e az évszám 1944 helyett.

Az első két szám után a *Toldy* második évfolyamának első, egyben a lap utolsó száma következik. Erős önkritikával indul, amelyet a két új taggal bővült és eggyel [Sztróky Kálmánnal] csökkent szerkesztőbizottság jegyez. „Mert a két gyenge szám és a kéziratban maradt harmadik mindenről tanúskodik, csak sikerről nem. Éppen ezért az új évfolyamot alapvetően más módszerekkel kell megindítani, amelyek talán gyümölcsözőbbek lesznek, és valóban teljesíteni fogják nemcsak a hozzá fűzött reményeket, hanem a kötelességeket is. / Elsősorban azt kell bejelentenünk, hogy lapunk tartalmát az idén egész más elvek határozzák meg, mint tavaly. A lap politikai állásfoglalása megalkuvást nem ismerve teljesen egyértelmű lesz, de ezen belül helyet adunk minden pozitív útkeresésnek és kísérletezésnek.” Talán mégis akadt figyelmes versolvasó az iskolai vagy a KISZ-vezetésben? A szépirodalmat mindazonáltal most is Perl György két verse képviseli, és az egyik megint antik témájú: *Ovidius halála*. A hexameter itt már nemcsak kezdeti formája a versnek, hanem tartalmi eleme is. „Az önkény elvitte a lányt... tata tak tatatak tata taktak / Üresednek a verslábak és elszabadulnak a szótól”. A búcsúvétel az aranykortól a forma bomlásában ölt verstani alakot, de a stílus, a szavak eufóniája még tartja magát, a vérbe merülő szabvány zizegnek. Innen, Tomiból, hosszú még az út a Tomaji kocsmáig, de érdekes látni, hogy innen indul.

A másik vers, a *Hideg ősz* közelebbi ráismeréssel lép meg. Akárcsak az első vers, a *Súlytalan élet*, egészében ez is a nyugatos költői és műfordítói hagyomány máris érett birtoklásán alapuló elégikus tónus magabiztos kiéneklésével hat. A *Súlytalan élet* vége Horatius Postumus-ódájának zárlatát visszhangozza, az amúgy apollinaire-es lebegésű *Hideg ősz* egy Ronsard-sonettben sem hatna idegenül. Egy ponton azonban, nem zökkenve ki a francia alexandrin ritmusából, a kép hirtelen jelenkorivá színeződik, néhány évvel egy levert forradalom után: „a detektív idő fékez és igazoltat”. A panaszosan is bársonyos burok mögül az a költő szól ki, aki majd erősebb, érdesebb hangján, Petri György néven ütögeti a réseket a Kádár-kori tabuk falába.

